

izvirni znanstveni članek
prejeto: 2009-10-15

UDK 904:726:2-523.6(497.4Piran)

GROBNICE V NEKDANJI CERKVI SV. KATARINE V PIRANU

Mitja GUŠTIN

Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijeva 1
e-mail: mitja.gustin@zrs.upr.si

Andrej PRELOŽNIK

Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijeva 1
e-mail: andrej.preloznik@zrs.upr.si

Maša SAKARA SUČEVIĆ

Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijeva 1
e-mail: masa.sakara@zrs.upr.si

IZVLEČEK

Inštitut za dediščino Sredozemlja Znanstveno-raziskovalnega središča Univerze na Primorskem je v letu 2009 izvedel zaščitne raziskave nekdanje cerkve sv. Katarine, ki se danes nahaja v sklopu minoritskega samostana sv. Frančiška Asiškega v Piranu. V članku je orisana lokacija cerkve in zgodovina arheoloških raziskav tega prostora. Sumarno so prikazani rezultati izkopavanj, natančneje pa predstavljene tri v cerkvi odkrite grobnice iz 16. in 17. stoletja.

Arheološke metode so omogočile dober vpogled v gradnjo in konstrukcijo grobnic. Gre za objekte, ki so bili v uporabi dalj časa, o čemer pričajo napis, pa tudi opaženi popravki in predelave. Ti podatki ponujajo skupaj z drobnimi najdbami in osteološkim gradivom dobro izhodišče za multidisciplinarno raziskavo, ki bi, dopolnjena z analizo epigrafskih in pisnih virov, lahko predstavile pomembno piransko družino v novi luči.

Ključne besede: Piran, cerkev sv. Katarine, plemstvo, De Preto, Furegon, grobnice, epitafi, grb, 16.–17. stoletje

LE CRIPTE NELL'EX CHIESA DI S. CATERINA A PIRANO

SINTESI

L'Istituto per il patrimonio del Mediterraneo, afferente al Centro di Ricerche Scientifiche dell'Università del Litorale, ha effettuato nel corso del 2009 delle ricerche finalizzate alla tutela della chiesa di S. Caterina, oggi ubicata entro il comprensorio che fa capo al convento dei Frati Minori di S. Francesco d'Assisi a Pirano. Nell'articolo si descrive il sito che ospita la chiesa passando in rassegna la storia delle ricerche archeologiche relative a questo spazio. Vengono inoltre illustrati schematicamente i risultati degli scavi, più nel dettaglio sono invece presentate le tre cripte scoperte nella chiesa risalenti ai secoli XVI e XVII.

Grazie ai metodi archeologici è stato possibile esaminare bene la costruzione e l'impianto delle cripte. Si tratta di strutture utilizzate a lungo, come testimoniano le iscrizioni ma anche le correzioni e i riadattamenti che si possono notare. Queste informazioni offrono assieme ai piccoli reperti e al materiale osteologico un buon punto di partenza per delle ricerche multidisciplinari che, integrate con l'analisi delle fonti epigrafiche e scritte, potrebbero presentare l'importante famiglia piranese in una nuova luce.

Parole chiave: Pirano, chiesa di Santa Caterina, nobiltà, De Preto, Furegon, epitaffi, stemma, XVI–XVII secolo

Predstavitev raziskav Sv. Katarine, ene najstarejših cerkva v Piranu, je priložnost, da prof. Bojanu Djuriću ob njegovem 60. jubileju posvetimo poseben prispevek, ki ima s svojo časovno umeščenostjo in tipom raziskave dragoceno simbolno vrednost. Spominja na skupno delo v daljnem poletju 1987, ko sva Bojan Djurić in prvo-podpisani s pomočjo študentov Oddelka za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani in ob asistenci absolventa Radovana Cunje zastavila drugo fazo zahtevnih izkopavanj na Kapucinskem vrtu v Kopru in s tem utrla praktične pristope in delovne smernice za uveljavitev sodobnih raziskav urbanega prostora na Slovenskem. Izbrana tema pa je po drugi strani tudi poklon njegovi znanstveni specializaciji, povezani z antičnim kamnoseštvom in tehnološkimi analizami sepulkralnih spomenikov.

Cerkev sv. Katarine stoji v kotu majhnega tlakovanega trga, ki predstavlja danes preddverje minoritskega samostana sv. Frančiška Asiškega, stavbe Inštituta za dediščino Sredozemlja ZRS UP ter nekaj manjših stano-

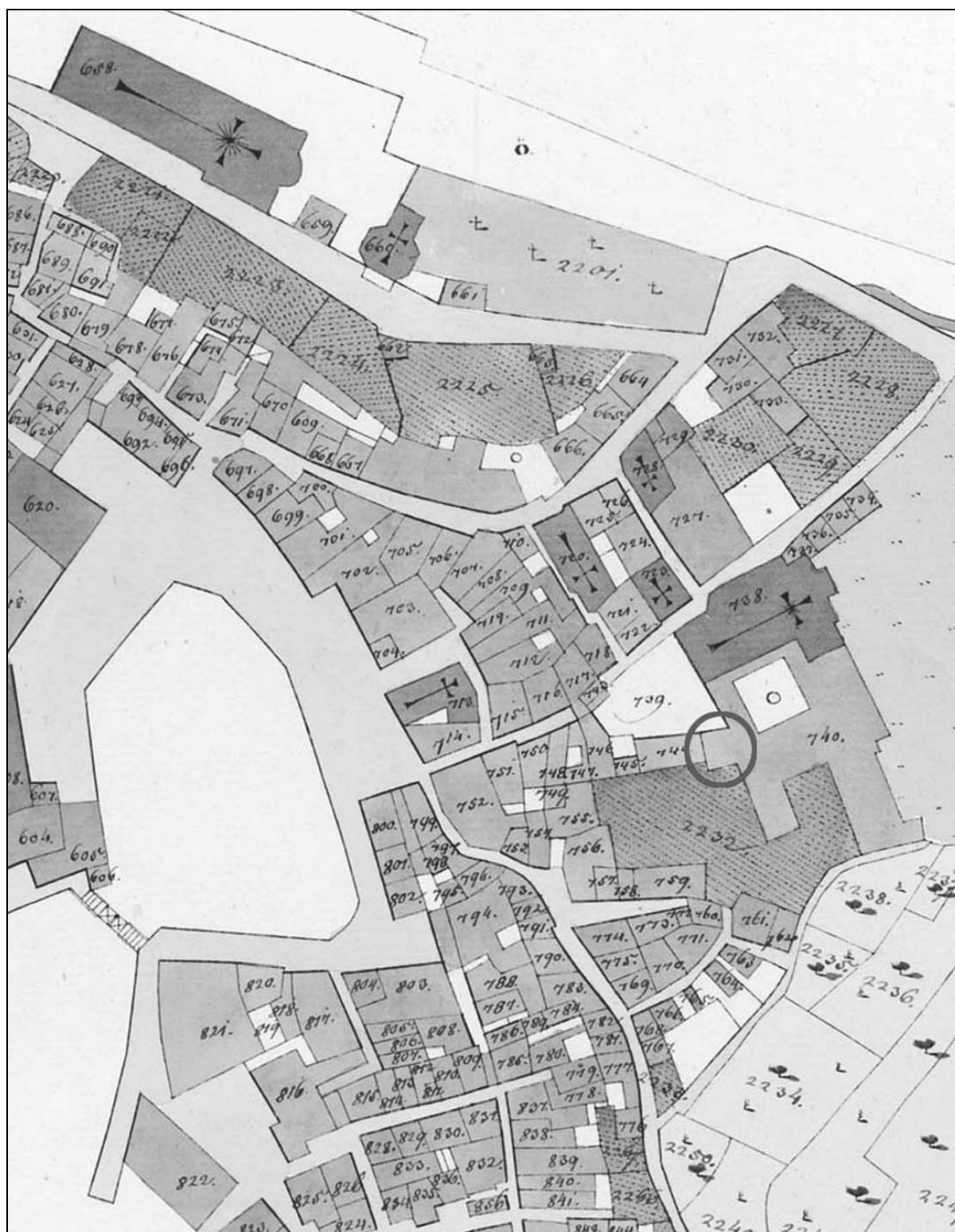
vanjskih hiš (sl. 1–2). Trg sv. Frančiška, kakor so ga imenovali v preteklosti, je z mogočnim stopniščem naslonjen na nižje potekajočo Bolniško ulico – nekoč imenovano Via Ospitale, Carrara dell'Ospedale oziroma Via dell'Ospedale, tudi Carrara Picia (Piccola) (Guštin, 2006, 30) – ki povezuje nekdanji mestni mandrač, sedanji Tartinijev trg, z zgornjim delom mesta. Ta ulica je bila v srednjem veku in tudi kasneje pomembna, saj se nanjo veže vrsta cerkva, zgrajenih deloma že "extra muros" srednjeveškega Pirana.

Bolniška ulica ni bila prehodna za promet z živino in vozovi, saj moramo na njenem zgornjem delu do ulice Grande Carrara čez strmo stopnišče. Njena ozko tlorisna podoba je značilna za ulice strnjenih srednjeveških mest, postavljenih na obrežjih Sredozemlja. Krasi jo nekaj pročelij sakralnih objektov in dobro ohranjena beneško-gotska trifora v trinadstropnem objektu, ki sedi nad ulico (Bolniška 12), sicer pa se tudi tukaj zrcali razcvet v zgodnjem 19. stoletju, ki je omogočil prenavo Pirana in dal pečat zunanji podobi mesta.

Sl. 1: Pogled na pročelje nekdanje cerkve sv. Katarine med vhodom v križni hodnik minoritskega samostana in stavbo nekdanje šole, danes Inštituta za dediščino Sredozemlja ZRS Univerze na Primorskem (foto: A. Preložnik).

Fig. 1: A view of the facade of the former church of St. Catherine between the entrance to the cloisters of the Minorite Monastery and the building of the former school which now houses the Institute for Mediterranean Heritage SRC of the University of Primorska (photo: A. Preložnik).

Sl. 2: Lokacija nekdanje cerkve sv. Katarine v Piranu na franciscejskem katastru iz leta 1818 (Archivio di Stato di Trieste).

Fig. 2: The site of the former church of St. Catherine in Piran in the Franciscan Cadastre from 1818 (Archivio di Stato di Trieste).

Arheološke raziskave so bile na tem območju opravljene znotraj refektorija minoritskega samostana leta 1995, znotraj nekdanje cerkve sv. Katarine v letih 2003, 2006, 2009 in pri prenovi na južno steno cerkve naslonjenega objekta nekdanje "Ribiške šole" na Bolniški 20 leta 2006 (Kajfež, 2003; Guštin, 2006). Na širšem območju ulice so bile pomembne tudi raziskave iz leta 2007 v nekdanjem Godbenem domu v Kumarjevi ulici št. 3 nasproti trga sv. Frančiška in pa na obrobju mandrača, kjer so bila leta 1993 obsežna konservatorska dela izvedena pri odstranitvi in novogradnji objekta Bolniška 1, ter pri prenovi bližnje Tartinijeve hiše (Stokin, Lazar, 2008; Snoj, 1998; 2004; Hoyer, 1992).

Odlomki sigilatne in druge rimskodobne keramike, najdeni pri raziskavah na stavbi Bolniška 1 v objektu v Kumarjevi ulici 3 in v cerkvi sv. Katarine, govore za poselitev širšega območja današnje Bolniške ulice že v rimskem obdobju (Snoj, 1998).

Sl. 3: Cerkev sv. Katarine v Piranu, pogled na izkopavanje notranjosti cerkve (foto: A. Ogorelec).

Fig. 3: Church of St. Catherine in Piran, excavations of the church interiors (photo: A. Ogorelec).

V 13. stoletju se je začelo srednjeveško mesto iz svojega jedra na zavarovanem polotoku širiti na območje mandrača in strmega pobočja vzhodno nad njim. Izgradnji posvetnih objektov je sledil pomik obzidja na linijo Kumarjeve ulice, znotraj in predvsem zunaj njega pa so zrasli številni sakralni objekti: leta 1272 ob mandraču cerkev sv. Petra, prvotni frančiškanski samostan z leta 1301 zasnovano cerkvijo sv. Frančiška, oratorijem sv. Janeza Evangelista iz 1320 ter nasproti stoječi cerkvi sv. Antona opata, posvečeni 1374, in cerkev Marije Snežne, zgrajene 1404.

Za cerkev sv. Katarine ni podatkov o času nastanka in tudi sicer je o njenem delovanju malo pisnih pričevanj. Po domnevah zgodovinarja Antonia Alisija in restavratorke Mire Ličen Krmpotić naj bi bil frančiškanski samostan zgrajen ob že obstoječi cerkvi sv. Katarine (Vuk, 2001, 96). V kasnejšem obdobju se omenja v zvezi s pokopališčem, ki se je razprostiralo pred samostanom, v njej pa so pokopavale tudi nekatere piranske družine. Bila je tudi sedež istoimenske bratovščine (Lavrič, 1986, 84). Cerkev je bila opuščena najkasneje v začetku 19. stoletja, saj prostor že na najstarejši verziji franciscejskega katastra (iz leta 1818) ni označen kot cerkev. Samostan je prostor cerkve leta 1846 odstopil občini, ki ga je priključila sosednji javni šoli (Granič, 1887, 11).

Za razumevanje prostora okrog cerkve sv. Katarine so bile pomembne arheološke raziskave pritličja objekta nekdanje obrtne šole na Bolniški 20, ki se s svojo severno steno naslanja na južno steno cerkve. Pod nasutji pritličja so raziskave v njegovi podolžni osi odkrile dobro ohranjeno 1,60 m široko pot, ki se je rahlo vzpenjala ob liniji pobočja proti južni steni cerkve. Tlak poti, izdelan iz manjših oblic lokalnega peščenca (fliša), je bil zamejen z zidcem ob obeh straneh, proti pobočju kot morebitna zaščita ali del stavbnega zidu, navzdol morda kot oporni zid (Guštin, 2006, 30). Podobne oblike so se ohranile, sicer v slabem stanju in sekundarni legi, tudi v slojih znotraj cerkve sv. Katarine.

Tovrstno tlakovanje je za tukajšnja obalna mesta nenavadno. Ohranjenost tega lepo urejenega tlaku govori za njegovo rabo znotraj primerne dvorišča ali parka in vsekakor ne v smislu tovarne poti, saj ne izkazuje obrab, ki so posledica prometnih obremenitev oziroma prevažanja tovorov z vozovi. Prav skrbna izdelava in ohranjenost govorita, da je sodil tlak k samostanu oziroma da je bil morda sestavni del urejenega območja pokopališča.

Prve arheološke raziskave so v cerkvi sv. Katarini potekale leta 2003, ko je Tomislav Kajfež v okviru predhodnih raziskav v njej izkopal tri manjše sonde. Te so omogočile vpogled v stratigrafijo prostora, niso pa mogle pojasniti vseh odkritih struktur. Leta 2006 je ob prenovi sosednjega objekta Ana Plestenjak raziskala višje plasti ob zahodni cerkveni steni, ki pa razkrivajo le zgodovino prostora v zadnjih dveh stoletjih, torej po

opustitvi cerkve. Sistematična izkopavanja Inštituta za dediščino Sredozemlja, ki jih je vodila Maša Sakara Sučević s sodelovanjem Andreja Preložnika in Aleša Ogorelca, iz leta 2009 omogočajo boljšo predstavo o prostoru in njegovi vlogi v starejših obdobjih (sl. 3). Kot je to pravilo v urbanih območjih, se je tudi v tem primeru izkazalo, da je potrebno h konservatorski obravnavi pristopiti s temeljito in široko zastavljeno raziskavo celotnega prostora. Razen arheološke ekipe pri razumevanju stavbnega razvoja sodeluje tudi arhitekt Fabio Piuzzi, vzorce ometa pa analizira Mateja Golež. V času nastajanja tega prispevka raziskave v sv. Katarini še niso bile zaključene, zato vrednotenje do sedaj raziskanih ostalin temelji na sprotne terenskem opazanju in preliminarnih ocenah.

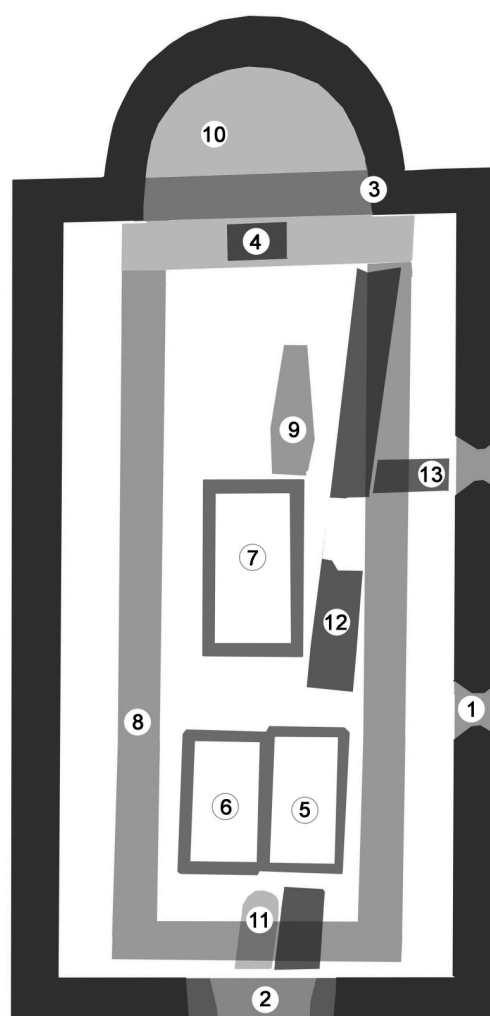
V arhitekturnem smislu je jasno prepoznavna gotška faza cerkve sv. Katarine. Pripada ji sedanji obod cerkve, zgrajen verjetno v 14. ali 15. stoletju. V južni steni so še vidni ostanki ert dveh oken s šilastimi zaključki (sl. 4: 1). Vratna odprtina v severni steni je bila kasneje večkrat predelana – zožana po širini in povišana zaradi dvigovanja hodne površine, pri čemer je bila poškodovana tudi krožna odprtina za rozeto nad vhodom (sl. 4: 2). Prezbitერიj je bil porušen in zazidan; ostanke polkrožne apside smo odkrili na samostanskem dvorišču, na notranji strani južne stene so prepoznavni le vogali zazidane slavoločne stene (sl. 4: 3). Nanjo je naslonjena baza stopničaste konstrukcije, ki je nekoč morda nosila oltar (sl. 4: 4).

Zaenkrat še ni jasno, kakšna je bila prvotna hodna površina te faze. Trenutno edini prepoznani opečnati tlak je vsekakor postavljen na ravni gotških tal, vendar je bil v uporabi – seveda s številnimi popravki – do opustitve cerkve. Gre za temnordeče kvadratne tlakovce, s stranico 21 cm in debelino 6 cm, položene v estrih iz apnenčaste malte. Kasneje so jih ponekod nadomestili s svetlejšimi pravokotnimi, deloma sekundarno uporabljnimi tlakovci. Tlakovce so po opustitvi cerkve oziroma pred nasipavanjem novih plasti skrbno pobrali, očitno z namenom ponovne uporabe; ostalo je le nekaj prirezanih ali polomljenih kosov, večinoma ob zidovih. Podobni tlakovci se pojavljajo kot "mašilo" v sicer kamnitem tlaku samostanske cerkve sv. Frančiška.

Dobrih 40 cm pod tlakom cerkve poteka skozi vzhodni del prostora temelj zidu, ki ga je na severni strani cerkvena stena presekala – nadaljeval se je torej vsaj proti severu. Deloma je bil zasut z ruševino, med katero so tudi strešniki – korci, pod njim pa se mestoma nahaja kamnito nasutje. Zaradi kakovostne gradnje in usmeritve v smeri sever-jug ga morda lahko povezujemo z zidovi starejšega (cerkvenega) objekta ali celo z rimsko poselitvijo tega območja (sl. 4: 12–13).

V trenutku pisanja našega prispevka so grobnice in druge, s pokopavanjem ali prekopavanjem povezane strukture, najzanimivejše odkritje. Da je cerkev služila tudi kot grobna kapela, so opozarjali že starejši razis-

kovalci, hkrati pa to potrjujejo tudi arhivski viri, zato ni bilo presenetljivo, da je bil v sondah, izkopanih leta 2003, odkrit tudi del grobnice in plast z več človeškimi kostmi. Takrat se je zdelo, da gre za opuščen in izprazen objekt – odkrit del grobnice je bil dejansko brez pokrova in zasut s sekundarnim polnilom – in za kosti v prekopani legi. Letošnje širše zastavljeno izkopavanje pa je pokazalo nekoliko drugačno in predvsem bolj celotno sliko, saj so se pod debelimi nasutji skrivale kar tri dokaj dobro ohranjene grobnice (sl. 4: 5–

0 1 2m

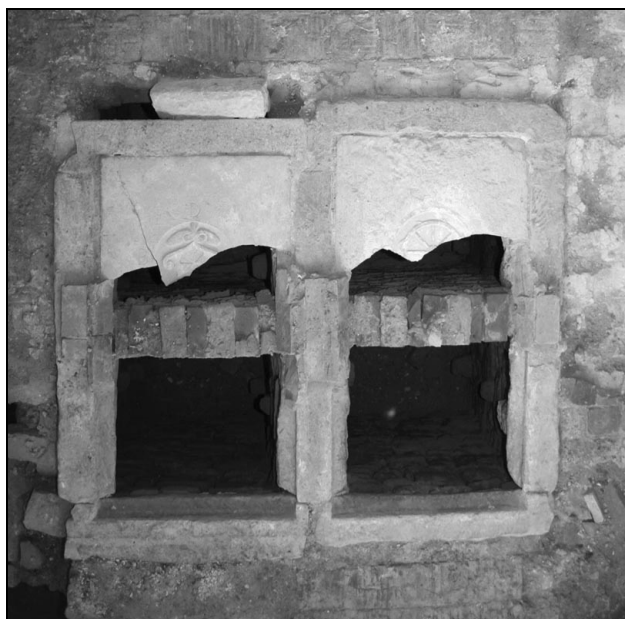
Sl. 4: Cerkev sv. Katarine v Piranu, shematičen tloris (izdelal A. Preložnik).

Fig. 4: Church of St. Catherine in Piran, a schematic ground plan (author A. Preložnik).

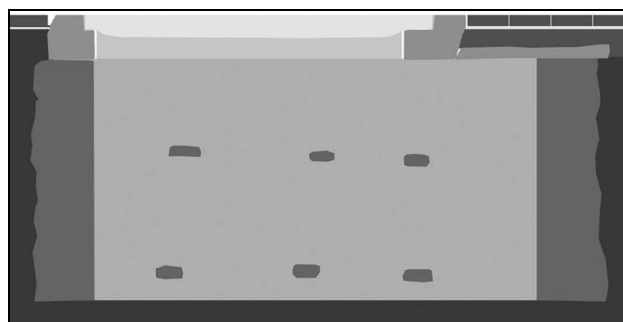
7), ob stranicah objekta pa se kažejo jarki, uporabljeni za deponiranje kostnih ostankov ali celo za pokope (sl. 4: 8, 9). Zanesljivo tolmačenje le-teh brez dodatnih raziskav še ni mogoče, grobnice pa že po prvih opazanjih kažejo toliko zanimivih detajlov, da si zaslužijo natančnejšo predstavitev.

Očiščenje in razširitev testnih sond iz let 2003 in 2006 je najprej pokazalo, da ob vhodu v cerkev ne leži le ena, temveč par vzporedno postavljenih grobnic (sl. 3, 4: 5–6; 5). Bili sta zgrajeni hkrati, saj imata skupno vmesno steno in na njej ležeč del okvirja. Sezidani sta iz zaobljenega peščenjaka, verjetno pobranega na obali in vezanega z malto. Okvir je sestavljen iz sedmih kosov: treh daljših bočnih (srednji je, kot rečeno, skupen) ter štirih krajših kosov, ki zapirajo grobnici ob vznožju in vzglavju. Ti krajši členi so dokaj nepravilnih oblik, različnih dimenzij in iz različnega materiala (trije iz sivega, en iz belega apnenca), zato ni nemogoče, da so sekundarno uporabljeni. Posledično se nekoliko razlikujejo tudi mere odprtin oziroma nekdanjih pokrovov obeh grobnic: obe sta široki 84 cm, vendar je leva – vzhodna nekoliko krajša, saj meri 164 cm, desna – zahodna pa 4 cm več, 168 cm.

Severni stranici okvirja ležita v isti liniji na steni grobnic, južna roba okvirjev pa se opirata le na stranske stene, sami grobnici pa se pod njima nadaljujeta v pod tlakom "skriti" del. Ta ju podaljšuje še za dobrega pol metra. Dejanska dolžina grobnic je tako 210–220 cm. Skriti del grobnic je pokrit z velikima ploščama peščenjaka, preko katerih je bil položen tlak, pri vzhodni pa sta med (verjetno popravljen) okvir in plošči zagozdena še

Sl. 5: Pogled na grobnici (foto: A. Ogorelec).
Fig. 5: A view of the tombs (photo: A. Ogorelec).

Sl. 6: Idealiziran prerez zahodne grobnice (izdelal A. Preložnik).

Fig. 6: Idealized cross-section plan of the west tomb (author A. Preložnik).

dva večja kamna. Grobnici sta globoki približno 130 cm in brez tlakovanega dna. V daljše stene so v obeh grobnicah vgrajene tudi izstopajoče kamnite "konzole", morda namenjene nosilcem, na katerih so počivale krste. Vsaka stena jih ima šest, po tri na dveh višinah (sl. 6).

Po opustitvi cerkve in preureditvi v šolske prostore sta bili grobnici zasuti, vendar očitno nedotaknjeni. Močno poškodovani sta bili šele ob kasnejši predelavi prostora, ko je bilo potrebno, morda v prvi četrtini 20. stoletja, temeljiti novo predelno steno. Ob pripravah na gradnjo te stene so odstranili del nasutja, razbili pokrova grobnice, odstranili človeške kostne ostanke in grobnici pregradili z opečnatim zidom, ki je postal temelj na njem postavljene kamnite stene. Večji del obeh pokrovov je bil tako uničen, manjši del – približno tretjina – pa je ostala "in situ" na južni strani novega zidu (sl. 5).

Oba pokrova sta iz belega apnenca. Plošča zahodne grobnice ima nenavadno grobo obdelano površino, na kateri je bilo natančno obdelano le reliefno prikazano kolo. Iz ohranjene polovice je razvidno, da je imelo osem naper, po zobeh na obodu pa lahko pa lahko v njem prepoznamo mučilno kolo – simbol zavetnice cerkve, sv. Katarine Aleksandrijske (Smole, 1973; Assion, 1974). Levo od kolesa je prepoznaven zgornji del črke S, to je tudi vse, kar se je ohranilo od morebitnega napisa. Zaradi simbola sv. Katarine sklepamo, da gre morda za grobnico bratovščine sv. Katarine, ki je imela v tej cerkvi svoj sedež. Če je to res, gre za trenutno edino znano ohranjeno grobnico piranskih bratovščin (O pisnih virih za pokope bratovščin iz župnijske cerkve sv. Jurija glej Kamin Kajfež, 2009; primere bratovščinskih grobnic na pokopališču in v cerkvi Minoritskega samostana v Kopru navaja: Bonin, 2004, 113).

Pokrov vzhodne grobnice je precej bolj izdelan (sl. 7). Sredi gornjega dela je imel poglobljeno okroglo polje z reliefno prikazanim grbom renesančne oblike, na katerem je prikazana heraldična vetrnica (gheronato). Ta se v Piranu povezuje z družino Furegoni (Cigui, 2002, 61–63). Pojav tega grba na grobnici se sklada z arhivsko

izpričano poslednjo voljo Lucie Furegone iz leta 1575, ki je želela biti pokopana v cerkvi sv. Katarine (Sartori, 1986, 1275). Nad oziroma levo od grba sta vklesani črki D in B, morebitna črka na desni strani in napis so bili na žalost uničeni skupaj z dolnjim delom plošče. Razen opisanih elementov pa je na ohranjenem delu plošče opaznih še nekaj, sicer zelo slabo vidnih črk. Gre za manjše črke, ki so dokaj okorno vrezane v pravokotnem polju, ki se od ostale plošče loči po nekoliko drugačni obdelavi. Črke potekajo pravokotno na grb, tako da je napis berljiv z leve strani. Ker je te črke in njihov okvir deloma poškodoval grb, gre očitno za predhodni napis, ki je bil ob pripravi plošče za grobnico izbrisan – torej za neke vrste palimpsest. Zaradi slabe ohranjenosti in fragmentiranosti plošče je le delno ohranjen in težko berljiv, vendar se zdi, da gre tudi v tem primeru za nagrobni napis. Ohranjeno besedilo se namreč bere:

ZVAN ...
PER SE ...
MD...

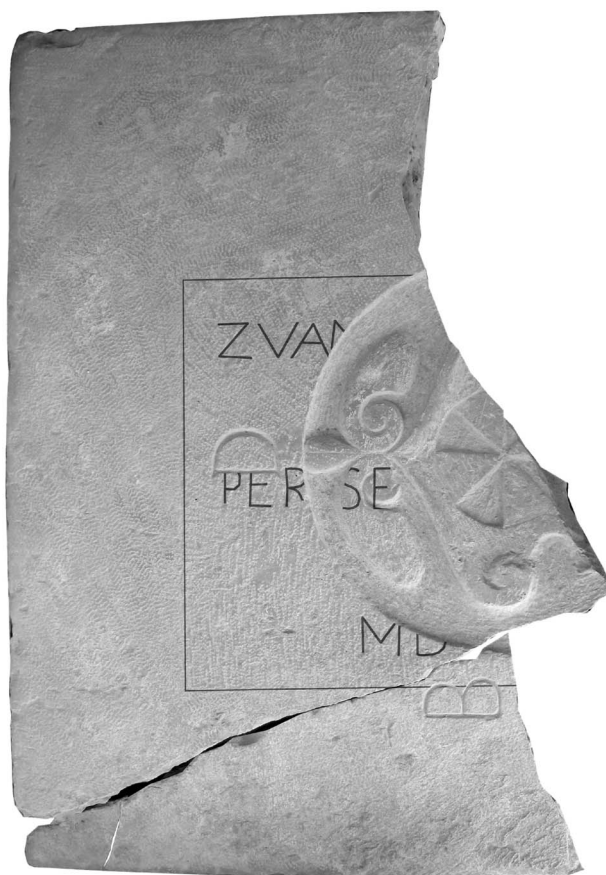
Janez ... zase ... 15...

Tretja, največja in najlepša, grobnica je bila postavljena v samo središče cerkve (sl. 4: 7; 8). Za razliko od predhodno opisanih je ta grobnica izkopavanja dočkala nedotaknjena, čeprav so na njej jasno vidne posledice dolgotrajne uporabe. Grajena je iz lomljenega peščenca, vezanega z izdatno količino malte. Njene notranje mere so 96 x 190 x 130 cm. Na severni strani ima izdelano ozko stopnico, nekoliko proti jugu pa na vzhodni in zahodni steni po eno konzolo. Grobnica ima kakovostno izdelan lepo profiliran okvir iz istrskega apnenca. Njegovi štirje deli imajo na sredi okroglo okrasno polje, ki je bilo nekoč zapolnjeno, vendar so bili ostanki črnega vložka ob izkopavanju najdeni le še v južnem polju.

Prvotna pokrovna plošča je bila izdelana hkrati z okvirjem, v istem slogu in iz enakega materiala. Danes je od nje ohranjena le gornja polovica. Na njej je rahlo izbočena plošča z lepo vklesanim in s črno pasto zapolnjenim trovrstičnim napisom, ki pojasnjuje čas nastanka in naročnika (prevod in razlaga napisov na grobnici Julijana Visočnik in Andrej Preložnik):

PET(rus) • DE PRAE(to) • NO(bili) • PYR(ano) • UX(ori)
NUP(er) DEFUNCTE • SIBIQ(ue) ET •
POST(eris) • MDXXXIX IDIB(us) FEBR(uarii)

Peter De Preto, piranski plemič, svoji nedavno umrli ženi, sebi in potomcem. Na februarske Ide 1539. (13. 2. 1539).

Sl. 7: Ostanek pokrova vzhodne grobnice z grbom družine De Preto-Furegon in sledovi starejšega napisa (foto in obdelava A. Preložnik).

Fig. 7: Remains of the cover of east tomb with a coat of arms of De Preto-Furegon family and older inscription (photo and rendering A. Preložnik).

Čeprav napis ne odstopa bistveno od sočasnih epitafov, je vseeno zanimiva že na prvi pogled očitna podobnost z antičnimi nagrobnimi napismi, ki se kaže tako v pripravi grobnice "za živa", kot v strukturi in omembi id. Podobnost gotovo ni naključna – razumemo jo lahko kot odmev prebujenega renesančnega zanimanja za antično kulturo.

Ni jasno, ali je bil originalen pokrov izdelan iz enega kosa ali pa zaradi velikosti in teže iz dveh delov. Iz dveh kosov je na primer pokrov zelo podobno izdelane grobnice Ludovika Čikute iz katedrale na Krku (Oštrič, 2002, 146–147). Vsekakor se je plošča ob večkratnem odpiranju očitno zlomila – v grobnici so bili odkriti odlomki iz enakega kamna in z enako profilacijo kot jo ima ohranjeni gornji del. Spodnji del (ali ploščo) so zato nadomestili z novo ali predelano ploščo iz sivega apnenca, opremljeno z železnima zankama za dvigovanje. Tudi ta nosi epitafo, iz katerega lahko sklepamo, kdaj (ali po katerem datumu) je prišlo do zamenjave pokrova:

JACOB(us) • DE PRETO Q(uondam)
D(omi)NI IOA(nnis) • PAULI

~

RESTAN(tes) CUR(averun)T •
MDCXLV • SEPT(embri) D(ominica) S(anctorum)
A(n)G(elorum) •

Jakob De Preto, sin pokojnega Janeza Pavla. (Za pokop/postavitve plošče) poskrbeli preostali. Septembra 1645, na angelsko nedeljo (3. 9. 1645).

Ta del nosi tudi grb, baročno verzijo grba z "vetrnico" Furegonov. Družina Furegoni (tudi Furigon) so bili stranska veja De Pretov (tudi De Pretto, Depreto oziroma Dapreto). V seznamu *Liber Conciliorum* iz 1561–1562, sta obe rodbini že vpisani ločeno (gl. Brglez, 2005, 206–207), vendar so Furegoni vsaj do začetka 17. stoletja nedosledno uporabljali oba priimka (Bonifacio, 1993, 7), kot kaže opis pri. Ker se grb z vetrnico in

Sl. 8: Fotorekonstrukcija osrednje grobnice (foto A. Ogorelec, obdelava A. Preložnik).

Fig. 8: Photo-reconstruction of the central tomb (photo A. Ogorelec, rendering A. Preložnik).

priimkom De Preto pojavlja že v 15. stoletju (na primer na plošči, ki jo je dal izdelati piranski župnik Balsamino De Preto leta 1478), je možno, da so Furegoni prevzeli grb De Pretov. Grobnica iz cerkve sv. Katarine lahko zaradi tega pripada tako eni kot drugi družini. Točen odgovor bo zato treba iskati v arhivskih virih.

Pokrov grobnice je bil torej popravljen po dobrih sto letih, vendar pa to ni edina sled dolgotrajne rabe. Zaradi odpiranja grobnice in dvigovanja se je na primer odlomil vogal gornje plošče – nastalo trikotno odprtino so zapolnili kar s kosom opeke. Z opeko so zapolnili tudi režo, ki je zaradi odpiranja zazijala med stranskima in južnim delom okvirja, severni del pa je verjetno iz istega razloga celo počil. Da so se pokopi v grobnico verjetno nadaljevali še v 18. stoletju, kažejo tudi nekateri primerki drobnega gradiva, pa seveda tudi relativnoveliko število pokopov – v njej je bilo pokopanih vsaj tridesetih oseb.

Kosti so bile premešane zaradi naknadnih pokopov in delovanja vode. Prve antropološke analize delovne skupine, ki jo sestavljajo Zdravka Hincak, Fabio Cavalli in Marialuisa Cecere, kažejo, da kosti pripadajo ženskam in moškim vseh starostnih skupin. Med njimi jih je kar nekaj z očitnimi poškodbami, obrabami ali patološkimi deformacijami, zato lahko od nadaljnjih raziskav pričakujemo pomembne podatke o življenjskem okolju in zdravstveni sliki pokopane skupine.

Stratigrafska in kronološka razmerja med tremi grobnicami iz cerkve sv. Katarine pojasnjuje tlak, ki jih obdaja. Le-ta deloma prekriva grobnico bratovščine sv. Katarine, medtem ko ga je osrednja grobnica predrila in je zato mlajša. Še mlajši je edini odkrit posamičen grob, ki leži v podaljšku grobnice De Pretov proti jugu in se je naslonil nanjo (sl. 4: 9). To potrjuje tudi obnovljen tlak nad njim. Podobno velja za "grobnice jarke", ki se grobnicam izognejo (sl. 4: 8), tlak nad njimi pa je prav tako popravljen. Globlja in starejša od teh jarkov je plast kosti, položenih v prezbitერი (sl. 4: 10). Izjemen je grob, ki je bil položen ob vvodu omenjeni zid, ki ga preseka današnja stavba (sl. 4: 11). Tudi ta grob je bil ob gradnji severne stene cerkve poškodovan in je torej starejši od vseh cerkvenih oziroma s cerkvijo povezanih struktur, torej tudi grobnic.

Po opustitvi cerkve in preureditvi prostora so bile grobnice ob dvigu ravni tal in izdelavi novega, lesenega poda zasute z ruševinskim in odpadnim nasutjem. Pri tem so bili kamniti bloki, ki so služili kot opora za lesene tramove, postavljeni tudi neposredno na okvir velike grobnice. S tem so grobnice izgubile svojo vlogo in sčasoma povsem izginile iz zavesti lokalne skupnosti, zaradi česar je bilo tudi že omenjeno delno uničenje obeh severnih grobnic.

Grobnice so dokaj pogost element cerkvenega okolja, vendar često premalo upoštevan ali obravnavan le v okviru posameznih strok. Številni nagrobniki so prave klesarske mojstrovine in kot take deležne pozornosti umetnostnih zgodovinarjev, z zapisanimi podatki pa so

dragocen vir za zgodovinarje. Ob arheoloških raziskavah cerkvenih prostorov se praviloma srečujemo z brezimnimi ostanki opuščenih grobnic.

Odkritje grobnic v cerkvi Katarine je odprlo vrsto možnosti za tvorno sodelovanje različnih strok. V primeru grobnice pomembne piranske plemiške družine De Preto imamo izjemno priložnost primerjati rezultate arheoloških izkopavanj z zgodovinskimi viri in sodobnimi antropološkimi raziskavami. Tudi drugi dve grobnici ponujata izhodišča za razmišljanje o njihovem pomenu v zavesti takratnih prebivalcev Pirana tako o domicilu pokopa cerkvene bratovščine kot o morebitnih družinskih spremembah lastnikov in posledičnih kamnoseških predelavah. Vsekakor vse tri jasno kažejo, da so bile tudi grobnice – čeprav mesto večnega počitka – izpostavljene spremembam.

Številna odkritja grobnic (na primer pred leti v cerkvi sv. Klare in cerkvi sv. Katarine v Koprju, nedavno v bivši cerkvi sv. Antona opata in v cerkvi sv. Katarine v Piranu) kličejo po sistematični obravnavi te oblike pokopa na širšem prostoru Istre in severne obale Jadrana v poznem srednjem in novem veku. Vključevati bi morala tipologijo oblik, tehniko gradnje in analizo materialov, nadalje umetnostnozgodovinski razvoj oblik in okrasja, možnih delavnic in vplivnih središč ter nenazadnje epigrafske študije bogatega korpusa napisov s pokrovov grobnic. Manjkati seveda ne sme obdelava v njih najdenega drobnega gradiva, niti antropološke analize skeletnih ostankov. Skupaj z obravnavo razpoložljivih arhivskih virov lahko pričakujemo celovito zgodovinsko sliko posameznih družin, obenem pa lahko dobimo vsestranski vpogled v takratni odnos do smrti in pokopa.

THE TOMBS IN THE FORMER CHURCH OF ST. CATHERINE IN PIRAN

Mitja GUŠTIN

Univeristy of Primorska, Science and Research Centre of Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijska 1
e-mail: mitja.gustin@zrs.upr.si

Andrej PRELOŽNIK

Univeristy of Primorska, Science and Research Centre of Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijska 1
e-mail: andrej.preloznik@zrs.upr.si

Maša SAKARA SUČEVIĆ

Univeristy of Primorska, Science and Research Centre of Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijska 1
e-mail: masa.sakara@zrs.upr.si

SUMMARY

Conservational research of the former church of St. Catherine in the present day Minorite Monastery of St. Francis in Piran has been performed in the scope of the Institute for Mediterranean Heritage SRC of the University of Primorska (fig. 1). In the district of Piran ascending from the mandrachio along the present day Bolniška street traces of Roman settlement have been found. Several "extra-muros" churches have been built there during the 13th and 14th centuries, then a special importance was assigned to the area with the erection of the Franciscan Monastery (fig. 2). The latter was supposedly built right next to the church of St. Catherine, though this has not (previously) been proven by any substantial evidence or written documents. Some elements like the semi-circular apse and the pointed-arch windows testify that the building itself is very old, but has been remodeled several times since its erection (fig. 4: 13). The church has served as a burial ground where some Piran families – the Furegons are mentioned in written sources – would bury their deceased. It has also served as the seat of the brotherhood bearing the same name. The church was probably abolished in the beginning of the 19th century and was later relinquished to the municipality and attached to the neighbouring school building.

The archaeological research mentioned above took place in 2003 and 2006, then in the summer and autumn of 2009 the greater part of the former church has been studied systematically (fig. 3, 4). Three tombs were found within the remains of the brick pavement, which are in the central focus of the present article. The two tombs at the north wall have been damaged and emptied during the remodelling that took place in the "school" period (fig. 4: 5, 6; 5, 6). They were built simultaneously and had a common intermediate wall and a frame, which might have been used and restored at a later date. The covers were only preserved to a lesser extent. The breaking wheel – the symbol of St. Catherine of Alexandria – was carved in the plate of the west tomb, so we assumed that we are dealing with the tomb of the brotherhood bearing her name. The eastern tomb was decorated with a coat of arms attributed to the Furegon family of Piran and can also be associated with the related, yet earlier De Preto family. The carving of the coat of arms had partially erased an older inscription, which is probably funerary as well (fig. 7).

The central tomb was found intact, though a part of its cover was cracked because of the material mounded on top of it (fig. 4: 7; 8). The same occurrence had happened before – the cover was already partially replaced in the 17th century. The cover, composed of two parts, thus contains two epitaphs dedicated to the family of Peter De Preto (from 1539) and Jacob de Preto (from 1645).

Between the tombs and the church walls "trench graves" were dug into the church floor, where bones from the cemetery in front of the church and also some deceased were buried. Like the grave at the south wall of the central tomb, these trenches are younger than the tombs. The layer of bones, buried in the old semi-circled presbytery before it was torn down and walled up, however, is older. The oldest grave lies at the foundation of the wall running in north-east direction under the former church of St. Catherine, which was a part of some older, perhaps even Roman building. The wall and the grave were traversed during the building of the north church wall.

Archaeological findings concerning the construction of tombs along with some small finds and osteological material offer a firm basis for multidisciplinary research, which, supplemented with the analysis of epigraphic and written sources, could illuminate the relationship of the local community towards death and burial from numerous aspects. At the same time, the several tombs still preserved or rediscovered call for a systematic treatise, which would improve our understanding of the development of this form of burial in the wider area of Istria and the North Adriatic coast during the late medieval and early modern times.

Key words: Piran, church of St. Catherine, nobility, De Preto, Furegon, tombs, epitaphs, coat of arms, 16th–17th century

LITERATURA

Alisi, A. (s.d.): Chiese minori, Conventi e Confraternite di Pirano, rokopis.

Assion, P. (1974): Katharina (Aikaterinè) von Alexandrien. V: Braunfels, W. (ur.): Lexikon der christlichen Ikonographie, siebter Band. Freiburg, Herder, 289–297.

Bonifacio, M. (1993): Cognomi piranesi: Potocco. La Voce di San Giorgio 79 (settembre-ottobre). Trieste, 7–8.

Bonin, Z. (2004): Pokopavanje v samostanski cerkvi manjših bratov konventualcev sv. Frančiška v Kopru med letoma 1719 in 1806 ter razpustitev samostana. Arhivi 27, 1. Ljubljana, 109–120.

Brglez, A. (2005): Zrno soli za imperij. Piran 1579–1609. Koper, Annales.

Cigui, R. (2002): Corpo araldico piranese. Pirano, Il Trillo.

Granić, G. (1887): Album d'opere artistiche esistenti presso i minori conventuali. Trieste.

Guštin, M. (2004): Il quadro storico di Pirano alla luce della collezione Gajšek. V: Guštin, M (ur.): Srednjeveška in novoveška keramika iz Pirana in Svetega Ivana / Ceramiche medievali e postmedievali da Pirano e San Giovanni. Koper, Annales, 13–20.

Guštin, M. (2006): La restaurazione della "Ribiška šola" di Pirano / Piran. V: Guštin, M., Gelichi, S., Spindler, K. (ur.): The Heritage of the Serenissima. Koper, Annales, 27–32.

Hoyer, S. A. (1992): Hiša Tartini v Piranu. Zgodovinski razvoj in likovna oprema. Piran, MZVNKD.

Kajfež, T. (2003): Poročilo o arheološkem sondiranju v nekdanji cerkvi sv. Katarine v minoritskem samostanu sv. Frančiška v Piranu (tipkopis). Piran, MZVKD.

Kamin Kajfež, V. (2009): Člani piranske Bratovščine sv. Rešnjega telesa kot priče pri ustvarjanju cerkvene opreme sv. Jurija = Members of the Confraternity of Santissimo sacramento as witnesses of the commissions of artistic works in the st. George church in Piran. V: Glasnik "Priče in pričevanja preteklosti", 14, 2009, 7. Koper, 122–123.

Lavrič, A. (1986): Vizitacijsko poročilo Agostina Valiera o koprski škofiji iz leta 1579. Ljubljana, ZRC SAZU.

Oštrić, G. (2002): Monumenta heraldica. Izbor iz heraldičke baštine Primorsko-goranske županije. Rijeka, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja Rijeka.

Sartori, A. (1986): Archivio Sartori. Documenti di storia e arte francescana. Vol. II/2: La provincia del Santo dei Frati Minori Conventuali. Padova, Biblioteca Antoniana - Basilica del Santo.

Smole, M. (1973): Katarina Aleksandrijska (Sinajska), mučenka in zaščitnica mladine. V: Dolenc, J., Miklavčič, M. (ur.): Leto svetnikov 4. Ljubljana, Zadruga katoliških duhovnikov, 381–382.

Snoj, D. (1998): Piran, Bolniška ulica. Varstvo spomenikov 37 – poročila. Ljubljana, 79–83.

Snoj, D. (2004): Bolniška ulica 1 / Via dell'Ospedale 1. V: Guštin, M. (ur.): Srednjeveška in novoveška keramika iz Pirana in Svetega Ivana / Ceramiche medievali e postmedievali da Pirano e San Giovanni. Koper, Annales, 31–33.

Stokin, M., Lazar, E. (2008): Piran – arheološko najdišče Piran mesto. Varstvo spomenikov 44 – poročila. Ljubljana, 199–202.

Vuk, M. (2001): Oris stavbne zgodovine cerkve sv. Frančiška in minoritskega samostana v Piranu. V: Dolinar, F. M., Vogrin, M. (ur.): Sedem stoletij minoritskega samostana sv. Frančiška Asiškega v Piranu. Ljubljana, Slovenska minoritska provinca sv. Jožefa, 85–105.